

заслуг вченого на ниві популяризації народного епосу стало любовне прізвисько «кобзарський батько», яке дуже точно відповідало душевним устремлінням Д. І. Яворницького.

Бібліографічні посилання

1. Дніпрові хвилі. – Катеринослав. – 1910. – № 1 від 1 жовтня. – С. 8.
2. Там само. – Катеринослав. – 1911. – № 23–24 від 4 грудня. – С. 319.
3. Там само. – Катеринослав. – 1912. – № 2 від 16 лютого. – С. 25.
4. Там само. – Катеринослав. – 1912. – № 3 від 1 лютого – С. 48–49.
5. Там само. – Катеринослав. – 1912. – № 15–16 від 2 серпня. – С. 215–217.
6. *Кирдан Б. П.* Народні співці – музиканти на Україні / Б. П. Кирдан, А. Омельченко. – К., 1980.
7. Кобзарі // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 3. – С. 1056–1057.
8. *Кулиш П. А.* Записки о Южной Руси / П. А. Кулиш. – К., 1991. – Т. 1.
9. *Лавров Ф.* Кобзарі / Ф. Лавров. – К., 1986.
10. Літопис Руський. – К., 1989.
11. *Рыбаков Б. А.* Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи / Б. А. Рыбаков. – М., 1963.
12. *Шаповал І. М.* В пошуках скарбів / І. М. Шаповал. – К., 1969.
13. *Шубравська М. М.* Д. І. Яворницький. Життя, фольклористично-етнографічна діяльність // М. М. Шубравська. – К., 1972.
14. Южно-русская областная сельскохозяйственная, промышленная и кустарная выставка 1910 года в Екатеринославе. – Екатеринослав, 1912.
15. *Яворницький Д. І.* Група кобзарів та лірників на українському ярмарку / Д. І. Яворницький // 3 української старовини. – К., 1991.

Надійшла до редколегії 26.10.2010

УДК 069 (477.63)

В. М. Бекетова

*Дніпропетровський національний історичний музей
імені Д. І. Яворницького*

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ ОБЛАСНОГО МУЗЕЮ В XIX – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX ст. (до 1940 р.)

На основі опублікованих джерел та архівних матеріалів зроблена спроба реконструкції фінансово-економічного життя, матеріальних потреб і реального забезпечення Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького з середини XIX ст. до 1940 р.

Ключові слова: музей, фінансово-економічне життя, кошти, матеріально-технічні потреби.

На основании опубликованных источников и архивных материалов сделана попытка реконструкции финансово-экономической жизни Днепропетровского национального исторического музея имени Д. И. Яворницкого с середины XIX в. до 1940 г.

Ключевые слова: музей, финансово-экономическая жизнь, средства, материально-технические нужды.

Having used the published sources and archives the author made an attempt to restore D. Yavornitskiy Dnepropetrovsk national historic museum's financial and economic life, its pecuniary needs and real provision from the middle of the 19th to 1940.

Key words: museum, financial and economic life, means, material and technical needs.

Роблячи спробу реконструкції фінансово-економічного життя музею за період його зародження, становлення й розвитку в дореволюційний період, у карколомні воєнні й революційні роки, не просто 20-ліття утвердження «диктатури пролетаріату», соціалістичного будівництва, так званої «культурної революції», сталінських репресій, маємо на меті простежити і виокремити ті повсякденні проблеми господарчого, фінансового, матеріально-технічного характеру, які поставали перед працівниками музею, його опікунами, вищими органами влади в різних соціально-економічних, політичних, культурно-побутових умовах. Актуальність теми обумовлюється сьогодишніми проблемами, які постають перед музеєм, які доводиться вирішувати адміністрації, колективу музею, долаючи нестачу коштів, залишковий принцип фінансування музейної галузі, намагаючись розбудувати музей, підтримувати його велике господарство. Виникає потреба критичного аналізу фінансово-економічного життя музею в минулому, порівняння проблем того часу з сьогоденням і врахування досягнень, помилок, різних чинників, які впливали на нормальне функціонування музею, гальмуючи чи сприяючи його розвиткові.

Оглядаючи літературу про музей і музейну справу в Дніпропетровській області, одразу помічаєш, що автори праць майже не вдавались до аналізу проблем фінансового боку життя музею, зупиняючись лише на окремих цифрах щодо кількості необхідних коштів для початку роботи музею, придбання колекцій, побудови приміщення й його обладнання, виплати заробітної плати, вартості квитків у музей тощо. Слід зазначити, що найбільш наочний аналіз фінансового стану музею з 1902 до 1927 р. було зроблено лише у відомій статті ученого секретаря музею Павла Матвієвського, вміщеній у музейному збірнику 1929 р. [16]. Автор у вигляді спеціальних таблиць подав цифрові показники фінансування музею по роках, однак з деякими упущеннями, зокрема немає даних по 1919–1922 рр. і зовсім відсутній аналіз

повсякденних господарчих музейних проблем і витрат на їх вирішення. На жаль, автор не робить посилення на джерела, звідки він бере цифрові показники, подані в таблицях, що, безперечно, знижує значимість опублікованої інформації. Більше того, дані архівних матеріалів, які збереглися, не містять тих цифр, які подає П. Матвієвський.

Зокрема, і в працях з історії інших музеїв України (наприклад, Київ, Одеса, Полтава, Луганськ, Луцьк, Житомир, Херсон, Львів) цим питанням приділено дуже мало уваги. Де-не-де згадується про вартість колекції, виділені владою кошти в окремі роки, окремі пожертвування меценатів на музей. Так, зазначається, що на утримання Волинського музею в Луцьку в 1930-х рр. щорічно з міського бюджету виділялося 15 тис. злотих, квитки коштували в залежності від статусу відвідувачів від 50 грошей до 1 злотого, для школярів і військових взагалі вводились пільги до 25 злотих [7, с. 19].

Але останнім часом цікавість до питань фінансово-економічних проблем Дніпропетровського історичного музею зростає, все частіше у статтях наукових співробітників музею зустрічаються згадки про фінансові видатки на музей, цифри пожертвувань від різних осіб на потреби музею. В ювілейному музейному збірнику вміщені статті Н. І. Капустіної [6], Т. М. Цимлякової [24], Л. М. Маркової [15], в яких фінансово-економічні чинники функціонування музею посідають певне місце.

Дане дослідження базується як на опублікованих джерелах (матеріалах Катеринославського наукового товариства, Статуті Обласного музею ім. О. М. Поля, промовах на відкритті музейного приміщення у 1905 р., звіті музею за 1905-1906 рр.), так і на значному архівному матеріалі, який зберігається у фондах і науково-діловодному архіві музею та ДАДО. Частково деякі дані по фінансуванню музею було надруковано в одній з останніх монографій про музей «Віхи музейної біографії» [5], під час написання якої були використані дані науково-діловодного архіву музею. Невичерпним джерелом висвітлення різних питань з історії музею є епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Чимало відомостей в листах вченого та його кореспондентів (В. Курилова, А. Підосинникова, А. Скриленко та інших) зустрічається і стосовно фінансування та економіки музею [4].

Відповідно до хронологічних періодів існування музею розгляд його фінансово-економічного життя слід розпочинати з 1849–1900-х років, коли існував Громадський музей Катеринославської губернії (Фабрівський музей). Заснований як громадський, музей в Катеринославі існував виключно на пожертви мешканців міста – приватних осіб. Протягом 1849–1852 рр. на обладнання вітрин (шафи, скляні ящики), придбання колекцій було зібрано 270 крб [2], а фактично витрачено 283 крб. З них 13 крб пожертвував особисто директор гімназії, який завідував і громадським музеєм [3]. Я. Грахов по-

відомляв, що єгипетські старожитності були придбані для музею за 80 крб. Найбільші витрати були пов'язані з виготовленням вітрин, на що знадобилося 155 крб. Місцева влада не брала жодної участі у фінансуванні музею, хоч і потрібно було на його утримання не так вже й багато коштів. Зокрема, Я. Грахов вважав, що вистачило б 600 крб на рік асигнувань з казни, з яких 150 крб складала б заробітна плата постійному консерватору-зберігачу й упоряднику музею [3]. Для порівняння, в Одесі в 1840–1850-х рр. існувало 7 музеїв, які були засновані й утримувались на кошти різних установ, наукових товариств. Зокрема, для музею рільницьких знарядь Товариство сільського господарства Південної Росії виділяло 400 крб сріблом щорічно на поповнення колекцій [22, с. 7, 15]. Тобто кошти в музеях потрібні були на придбання колекцій для формування музейного зібрання, виготовлення й обладнання вітрин, на заробітну плату працівників музею. Очевидно, оскільки єдиний музей в Катеринославі розміщувався то в Потьомкінському палаці, то в гімназії, витрати на прибирання й охорону музею покладалися на Катеринославські дворянські збори, на чий кошти утримувався палац, а потім на гімназію, де він займав кілька вітрин, розміщених в одному з кабінетів, і протягом 1906–1910 рр. музейні предмети Фабрівського музею було передано до Обласного музею імені О. М. Поля, який вже розмістився в окремому, спеціально для нього побудованому приміщенні.

Якщо брати до уваги, що приватний історико-археологічний музей О. М. Поля, розгорнутий для відвідувачів у приміщенні міської управи до 100-річного ювілею міста Катеринослава у 1887 р., це теж один з етапів формування обласного музею, то можна було б розглянути і фінансово-економічні умови його існування, але, на жаль, ніяких згадок ні про виділення коштів, ні про витрати на його утримання, ні на впорядкування й видання каталогу колекції, знайти не вдалося. Відомо лише, що колекція О. М. Поля, як вказував Д. І. Яворницький у своїй монографії 1888 р., коштувала більше 100 тис. крб сріблом [27, с. 69]. У 1890 р. Яворницький зазначає вже суму 200 тис. крб сріблом і далі додає, що її хотіли придбати (за винятком запорозьких старожитностей) британські музейники за 200 тис. срібних доларів [25, с. 797]. У 1907 р. у Д. Яворницького вартість колекції О. М. Поля становила вже суму близько 500 тис. крб [26, с. 9]. Очевидно, що О. М. Поль на збирання своєї колекції витратив особисті кошти, можливо, й на обладнання музею для огляду широкої публіки теж були витрачені особисті кошти О. М. Поля з надією, що у майбутньому місто й губернське земство знайдуть відповідні гроші, щоб відшкодувати О. М. Полю його витрати, але ці сподівання не виправдались. Ніякої допомоги від владних структур він не отримав, тому згорнув музей, запакував музейні предмети в ящики й збирався податися на пів-

день, щоб лікувати свого хворого сина, тікаючи від повного фінансового краху, який спіткав його справи. Але передчасна смерть у 1890 р. завадила йому, а музейна колекція потрапила під розпродаж [20].

Наступний етап фінансово-економічного життя музею пов'язаний вже з підготовчим періодом 1900-1901 рр., часом заснування й функціонування у 1902–1918 рр. Катеринославського обласного музею імені О. М. Поля. У 1900 р. губернське земство приймає постанову про виділення на організацію музею при Вищому гірничому училищі 5000 крб [16, с. 9]. Але ці кошти залишились не витраченими, музей в училищі так і не було створено, бо само училище не мало окремої споруди і розташовувалося в різних приміщеннях Катеринослава. Лише засноване у 1901 р. Наукове товариство, яке своєю головною метою вважало саме створення обласного музею, присвяченого пам'яті О. М. Поля, практично розгорнуло широку діяльність у цьому напрямку, в тому числі і щодо пошуку коштів.

16 березня 1902 р. на загальному засіданні Катеринославського Наукового товариства було розглянуто положення про музей О. М. Поля. Перший розділ положення мав назву «Мета та кошти музею». Він складався з 3 статей, дві останні були присвячені саме фінансовому забезпеченню музею. В них зазначалося, що кошти музею будуть складатися із таких сум: 1) від щорічних асигнувань на його утримання Катеринославського наукового товариства; 2) пожертвувань громадських організацій та приватних осіб; 3) плати за відвідування музею; 4) доходу від продажу каталогів, наукових описів та інших видань музею. Ці кошти будуть використовуватись на: 1) утримання музею та його особистого складу (штату); 2) придбання колекцій й збагачення зібрання музею; 3) відрядження й екскурсії (наукові експедиції) для збирання колекцій; 4) видання музею. Крім того, в розділі 6 (ст. 14) положення «Права музею» зазначалося, що музей звільняється від сплати вагових грошей та за відправлення у його справах листів й посилок вагою не більше одного пуду за одне відправлення. Також музей мав право безмитного отримання закордонних колекцій, приладів та інструментів. 26 березня 1902 р. на наступному засіданні Наукового товариства за ініціативою С. І. Гальперіна до музейного положення було внесено доповнення – до доходів музею віднести плату за відвідування лекцій (вартість лекцій у той час була такою: курс лекцій – 2 крб, разова лекція – 25 коп.) [19, с. 23].

5 жовтня 1902 р. на засіданні товариства розглядалися питання про існування Обласного музею Катеринославського НТ, де наголошувалося, що для того щоб музей міг розвиватися й правильно функціонувати, необхідно: 1) постійне приміщення для музею й 2) постійні суми на утримання й поповнення колекцій. Зазначалося також, що питання з приміщенням поки що залишається відкритим, але Прав-

ління НТ пропонує таким чином вести комерційні справи по музею: 1) запросити особу, знайому з веденням такої справи, в якості зберігача музею, а також для пояснення колекцій музею відвідувачам, однак за участю компетентних членів НТ, з утриманням 600 крб; 2) на поповнення музею щорічно асигнувати 500 крб; 3) на обладнання (виготовлення) вітрин – 300 крб на рік; 4) на поштові видатки й дрібні витрати – 300 крб; 5) на екскурсії (фактично на експедиції) з метою проведення розкопок й збирання природно-історичних колекцій – 500 крб. Таким чином, кошторис на утримання музею, беручи до уваги потреби музею, охорону його й функціонування музею для огляду публіки, буде складати 2200 крб. Наукове ж товариство має на жовтень 1902 р. такі суми на утримання музею: 1) кошти від повітового Катеринославського земства – 300 крб; 2) кошти від повітових земств – Маріупольського та Новомосковського – по 100 крб. Враховуючи, що для нормального функціонування музею йому необхідно обмінюватись дублетними матеріалами з іншими музеями, потрібні кошти для придбання у приватних колекціонерів старожитностей, то цифра коштів, яких не вистачає музею, становить 1500 крб. 12 жовтня Правління НТ звернулося до губернських земських зборів з питанням про виділення щорічно коштів на утримання Обласного музею імені О. М. Поля в розмірі 1500 крб і обрання представника губернського земства для участі в управлінні музеєм, в якості члена ради музею [19].

У грудні 1902 р. Наукове товариство зазначало, що для музею було зібрано 900 крб. Кошти надійшли від місцевого дворянства та повітових земств. Губернська земська управа на той час прийняла постанову про виділення на музей щорічно 1500 крб. У таблиці, наведений П. Матвієвським, зазначається, що 1902 р. коштів у музеї було 851,39 крб, з них 242,85 крб становили спеціальні кошти, отримані, очевидно, від продажу квитків, які коштували – 20 коп. для дорослих, 10 коп. для учнів.

У серпні 1903 р. розпочато будівництво приміщення для музею. Вартість будівельних робіт становила понад 96 тис. крб, які складалась з коштів губернського та повітових земств, міської влади, дворянства (47 тис. крб), пожертв місцевих мешканців.

У 1904–1905 рр., як вказувалося у звіті Д. І. Яворницького, на музей були виділені земством 5000 крб для проведення етнографічних досліджень і збирання матеріалів харківським етнографом В. О. Бабенком у межах Катеринославської губернії [16, с. 3]. З листів В. Бабенка відомо, що під час об'їзду сільської місцевості губернії він користувався фотоапаратами, придбаними земством за 220 крб та ним особисто за 100 крб з коштів, виділених на дослідження [4]. Але в документах музею вказувалось, що у 1904 р. мешканець Катериносла-

ва А. Ф. Левшин пожертвував 100 крб на придбання фотографічного апарату для музею [12]. У тому ж році єпархіальний з'їзд духовенства виділив 1000 крб на створення відділу церковних старожитностей [10].

У 1905 р. остаточно затверджується статут музею Поля, де у розділі «Средства музея» зазначені особливі статті (8 та 9) про фінансування [23, с. 5-6]. Оскільки музей стає самостійним закладом, не підпорядкованим Науковому товариству, то, на відміну від попереднього положення про музей, у статуті зазначалося, що кошти складаються з сум, які щорічно відпускали на утримання музею урядові та громадські установи, жертвували різні особи та заклади, отримували музей від плати за огляд колекцій, продажу каталогів, наукових описів та інших видань, від публічних лекцій і пояснень колекцій та інших заходів ради музею, спрямованих на збирання коштів для музею. Перелік витрат із статуту музею точно повторював відповідну статтю положення. У примітці зазначалося, що капітали музею вкладалися у державні чи гарантовані урядом відсоткові папери і зберігалися в установах держбанку, ощадкасах, казначействах, лише решта коштів, які необхідні були для поточного користування на утримання музею, зберігались у директора і використовувались ним з дозволу ради музею.

Протягом січня 1906 – січня 1907 р. до музею надійшло 3027 крб 43 коп., витрачено 3033 крб 30 коп. Гроші надходили від губернського земства – 701 крб 93 коп., дворянства – 550 крб, повітових земств (Павлоградського, Словоносербського та Катеринославського) – 599 крб 75 коп., приватних осіб – 28 крб на придбання вітрин. 264 крб 66 коп. передав у борг для виплати заробітної плати працівникам музею голова ради музею С. А. Бродницький. Крім того, надійшло від продажу вхідних квитків 701 крб 80 коп. та каталогів (вартістю 60 коп.) – 37 крб 20 коп. [26, с. 17–21]. Витрачені гроші були на найрізноманітніші потреби музею – поштові, канцелярські, транспортні, комунальні (ремонт котла опалення, клозетів, чистка смітєвої ями, за постачання води), охоронні (придбання замків), господарчі (прання рушників, придбання матеріалів та інвентарю для прибирання й ремонту, засобів від молі, скління вікон і утеплення дверей тощо). Найбільше коштів пішло на заробітну плату службовцям (2057 крб 48 коп. плюс 3 крб преміальних) та виготовлення й обладнання вітрин, шаф, полицок, підставок, рам тощо – понад 550 крб. Лише 95 крб було витрачено на придбання старожитностей і етнографічних предметів та 100 крб на зберігання природних матеріалів музею [26, с. 22-23]. 10 крб коштував ремонт-реставрація старовинного запорозького годинника.

1909 року зберігач музею М. Сластіон повідомляв міському штейгеру М. Б. Краснянському, що музей утримується частково на

кошти губернського та повітових земств, частково на кошти дворянства, що становить щорічно асигнувань 10000 крб, з них використовується 300 крб на придбання старожитностей, 2500 крб на утримання препаратів й придбання препаратів, 1000 крб на утримання 4 сторожів [11]. У тому ж році в листі до прокурора окружного суду повідомлялось, що передбачається виділити асигнування з єпархіальних коштів у сумі 2000 крб для виготовлення й облаштування вітрин для церковних старожитностей [9].

З документів музейного архіву стає відомо, хто саме протягом 1911–1914 рр. виготовляв обладнання для експозиції та фондів музею. Це була столярна майстерня Олександрівської виправної колонії для неповнолітніх, в якій вишукано, із доброго сухого дерева робили вітрини, шафи, скрині, різні коробки для музею [13, арк. 87 зв.].

У березні 1914 р. Катеринославське губернське земство виділило на добудову нового приміщення для музею 226 тис. крб, ділянка землі, яку пожертвувало на потреби музею місто, коштувала на той час 100 тис. крб. У спеціальному листі до губернської земської управи рада музею, крім загального розпланування залів музею, наполягала на наявності в новому приміщенні у напівпідвальному поверсі лабораторії, столярної майстерні, сушильні, приміщення для сторожів, складу вугілля й дров, кімнат для зберігача, кухні, і ще окремого сараю для господарчих речей. Сама будівля повинна мати залізну огорожу для більш надійної охорони [13, арк. 63 зв.-64, 74 зв.].

Дуже докладно (помісячно) в музейних документах висвітлюється фінансово-економічне життя музею в 1917–1919 рр. на відміну від 1915–1916 рр. Усього, як за 1917 р. було витрачено на потреби музею понад 15000 крб, а у 1918 р. – 20600 крб. Витрати грошей у музеї склались з наступного: доставка пошти; купівля 3-х слонячих бивнів для реставрації столу з інкрустацією; свічному заводу за оливу для змащування сволока, за гумирабик; на трамвай; за чучело ящірки; за купівлю фаянсового супника й ручної декоративної вишивки; аптеці – за скипидар, нафталін, камфору; за поштовий папір та 100 конвертів; за телефон; слюсарю за ремонт мишоловки; за пачку паперу великого формату. А також на придбання для господарчих потреб: цяхів та замка для хвіртки, керосину – 10 кварт, півпуда цементу, деталей для ремонту воріт, різних бланків та листівок, на передплату журналу «Любитель природы» за 1909–1915 рр. та газети «Нова рада», на огляд парового опалення музею, на візника для поїздки у банк, на жалування службовцям музею, виготовлення 2-х чучел – кринички та ящірки. Витрачено гроші на керосин, поштові марки, поїздки в трамваї, листівки, 200 пудів вугілля, сірники, щітки для миття підлоги та зняття павутиння, придбання 4-х номерів українського журналу «Промінь», виготовлення етикеток для колекції комах (жуків та метеликів), на керосин, поштові витрати, жалування службов-

цям, за доставку черепа з Потьомкінського саду, придбання для музею медалі з зображенням військ, що переходять наведений міст, янгола над ними з пальмовою гілкою й вінком у руках, старовинної табакерки з позолотою та інші. Певна сума коштів пішла на придбання примусу, на керосин, за водопостачання сплачено міській управі, на купівлю камфори та нафталіну, замка, на жалування службовцям, за переплетення книг для бібліотеки, виготовлення рамки червоного багету, скипидар, пофарбування ліхтаря й ремонт даху [5, с. 20–24].

Павло Матвієвський називає також цікаву суму – 140000 крб, – яка була витрачена музеєм протягом 15 років – з 1904 до 1918 р. – на наукові дослідження (розкопки, етнографічні експедиції, відрядження) та збирання музейних предметів [16, с. 18].

Невипадково 1919–1922 рр., період існування так званого Першого народного музею Катеринославської губернії, випали з таблиць, упорядкованих П. Матвієвським. У цей час кошти надходили від різних місцевих урядових структур, які ставали до влади, і робилося це нерегулярно.

На 1 січня 1919 р. в касі музею залишалось 29116 крб 41 коп. Отримані кошти були витрачені на сплату жалування службовцям музею (зокрема, Д. І. Яворницькому за 6 місяців), на скління розбитої вітрини природничого відділу, на ремонти замка у дверях музею та клозету. Протягом 1919 р. витрати музею були пов'язані здебільшого з комунальними, транспортними платежами та виплатою заробітної платні службовцям, яких налічувалось аж 4 одиниці (директор, зберігач та 2 сторожі). За червень–серпень працівникам музею було, наприклад, виплачено 9200 крб. Крім того, була куплена колекція метеликів за 30 крб, витрачені кошти на дезінфекцію природничих матеріалів [5, с. 27].

Оскільки приміщення музею дуже постраждало від військових дій громадянської війни, природних стихій, необхідно було робити ремонт даху і внутрішніх приміщень. На ці потреби у серпні 1919 р. кошти надійшли від приватних осіб – 8000 крб [5, с. 28]. У листопаді 1919 р. 10000 крб на потреби музею передав Батько Нестор Махно, а у грудні він же через комісію по забезпеченню паливом дав музею дозвіл на отримання 200 пудів дров (що було дуже актуально у зимовий період) [18]. Збереглася деяка інформація щодо фінансово-економічного стану музею в 1920 р. Це, зокрема, відомості про штатні оклади музейних працівників, підрахувавши які, зрозуміло, що щорічно музею потрібно було майже 20000 крб лише на заробітну платню [21]. Але реально працівникам музею, як зазначав в одному з листів Д. І. Яворницький, платили відповідно: директору 2000 крб, 2 зберігачам – по 1500 крб, 3 сторожам – по 1000 крб [8]. Структура потреб музею залишалася незмінною, а гроші надходили нерегулярно. До того ж нова влада запроваджувала жорсткий контроль за викорис-

танням коштів. Так, у лютому 1920 р. позашкільний підвідділ губернського відділу народної освіти вимагав від завідуючого Народним обласним музеєм надати звітні документи щодо використаних ним 12000 крб на господарчі потреби, які не зменшувались, а весь час додавались. Так, улітку цього року скляне покриття даху в центральному залі музею постраждало від велетенського граду [5, с. 29] і потребувало ремонту. Не в належному стані була й охорона музею. Сигналізація, хоч і простенька, встановлена в музеї ще у 1910 р. (сигнальна кнопка, яка з'єднувала музей з поліційною частиною [13]), була відсутня, а 2 мало оплачувані сторожі не могли запобігти крадіжкам музейних цінностей, що призвело до 2-х великих викрадень дорогоцінних речей і старовинної зброї з фондів музею у 1922 та 1930 р. [15, с. 62-63].

Таблиця

Бюджет музею у 1923–1927 рр.

Роки	Губернська земська управа крб, коп.	Повітові управи крб, коп.	Дворянство крб, коп.	Міська управа крб, коп.	Спеціальні кошти крб, коп.	Подарунки крб, коп.	Разом крб, коп.
1902	243,04				242,85	365,50	851,39
1903					124,30	422,23	546,53
1904					328,30	600,00	928,30
1905		250,00	150,00		450,80		850,80
1906	701,93	649,75	550,00		739,00	28,00	2668,68
1907	5000,00	549,50	1400,00	200,00	948,00	44,00	8141,50
1908	4999,97	900,00	700,00		1099,98	25,00	7724,95
1909	6944,00	200,00	700,00		1175,20	100,00	9119,20
1910	6944,00	1600,00	700,00	100,00	1840,20	200,00	11384,20
1911	9444,00	1129,00	1000,00	200,00	1560,70		13333,70
1912	10076,00	1099,50	1000,00	236,00	1494,40	310,00	14215,90
1913	10780,00	774,50	1000,00	236,00	1863,10		14653,60
1914	13000,00	974,50	1000,00		1942,90	600,00	17517,40
1915	11500,00	1539,35	1000,00	500,00	2186,20		16725,55
1916	14200,00	1049,75	1000,00	1000,00	3917,40		21167,15
1917	14969,51	100,00			2997,53	120,00	18187,04
1918	7852,00			500,00	5330,30	600,00	14282,30
Разом	116654,45	10815,85	10200,00	2972,00	28241,16	3414,73	172298,19
1919*	32400,00				1375,11	18530,00	52505,11

*Дані за 1919 р. реконструйовані за матеріалами науково-ділового архіву музею. У першій графі слід зазначити не лише губернську земську управу, а й органи радянської влади.

У 1923 р. треба було вирішувати багато господарчих проблем. За попередніми підрахунками на ремонт музею О. М. Поля та колишнього Потьомкінського палацу необхідно було 2963 крб 69 коп., 40000 крб – на археологічні розкопки, 30000 крб – на придбання музейних предметів, щоб старовинні речі не потрапляли у приватні руки та за кордон. Необхідно було також добудувати 2-й будинок музею (вкрити дах залізом, вставити віконні рами, заскрити їх, зробили грати на вікнах, настелити підлогу, зробити стелю, вставити двері), тому що старий був дуже тісний. На засіданні пленуму Катеринославської губекономради було затверджено кошторис на внутрішнє обладнання музею О. М. Поля в сумі 13547 крб та на ремонт будівлі в сумі 300 крб золотом. Вирішувались також питання про розширення музейних приміщень, пошуку для цього додаткового будинку серед уцілілих споруд міста [5, с. 31].

У таблиці П. Матвієвського на 1923 р. зазначені кошти надходжень складали 5610 крб. З документів музейного архіву відомо, що у першій половині року надійшли гроші від: видавництва «Пролетар» – 300 крб; Всеукраїнського кооперативного банку – 500 крб, від Губполітпросвіти для придбання засобів від молі – 1000 крб. Від продажу квитків музей у червні отримав 135 крб, у липні-серпні – 6303 карб. радзнаками. Витрачено на потреби музею (канцелярські та господарчі товари) – 1125 крб 50 коп. [5, с. 31].

Часто музею доводилося вирішувати свої господарчі проблеми самотужки. Так, у березні 1924 р. музей отримав дозвіл від міського комунгоспу на вилучення цегли із зруйнованих споруд Потьомкінського парку для закриття вхідних отворів підвальних приміщень Потьомкінського палацу, щоб запобігти проникненню крадіїв і подальшій руйнації палацу. Відповідно до настанов вищих органів влади необхідно було замінити написи й символіку на фасаді музею на сучасну. Лише у вересні міським комунгоспом було проведено ремонт приміщення й фасаду (із заміною вивісок і символів) старого будинку музею [5, с. 33]. Паралельно з цим спеціальною комісією здійснюється інвентаризація музейного майна і звірення музейного зібрання [5, с. 34]. У 1924 р. у музеї працювали від 11 до 17 штатних працівників, які отримували платню від 16 до 75 крб (останню отримував директор) [15, с. 59-60], тобто щорічно на заробітну плату потрібно було майже 5000 крб. Спецнадходження в музей визначалися вартістю квитків. У першій половині 1920-х рр. ціни на квитки становили: 5, 10 коп. для учнів, 20 коп. – для дорослих, у 1925 р. з окремих відвідувачів брали 30 коп. [1, с. 6].

У плані музею на 1925-1926 рр. передбачалася робота по створенню наукового каталогу експонатів музею, яка потребувала кош-

тів у сумі 5000 крб [17]. У 1927–1932 рр. до звичайних фінансово-господарських проблем музею додалися й експедиційні. Як вказував П. Матвієвський, на потреби археологічної експедиції на Дніпрельстані у 1927 р. були виділені кошти з держбюджету – 2096 крб, у 1928 р. – 15000 крб з держбюджету та 1000 крб з окружного бюджету [16, с. 32–33]. Але справи дніпрельстанівської експедиції це особливо стаття фінансових видатків, яка потребує окремого дослідження, тому в даному повідомленні ми не торкаємося всіх фінансових аспектів експедиції, хоч, безперечно, що її проблеми відбивалися на фінансово-господарських справах музею.

У 1927–1928 рр. у музеї були проведені такі господарські роботи: обнесено парканом подвір'я, полагоджено й пофарбовано дах, відремонтовано парове опалення, на що використано 10000 крб з окружного бюджету, за кошти держбюджету (4000 крб) збудовано дах на новому приміщенні, обладнано фотолабораторію, побілено приміщення та виконано інші дрібні роботи [16, с. 37–38]. У 1928 р. за затвердженим кошторисом музею на рік на його потреби виділялось 20575 крб, з них на заробітну плату – 10420 крб [5, с. 36]. У 1929 р. виходить друком 1-й том першого музейного наукового збірника, на видання якого музей витрачає певну суму із музейного бюджету і готує до видання 2-й том збірника, що так і не побачив світ через відсутність фінансування. Протягом 1930–1932 рр. кошти необхідні були на перетворення Преображенського собору на антирелігійний музей, куди частково передаються церковні старожитності, а також замовляються різні копії та муляжі, виготовляються вітрини тощо.

Як і раніше, протягом 1924–1937 рр. керівництво музею неодноразово порушує питання щодо виділення коштів на добудову 2-го корпусу музею. За цінами 1930 р. потрібно було 250–260 тис. крб. Влада начебто не заперечувала і приймала рішення про виділення коштів. Наприклад, на 1931 р. з держбюджету виділили 100 тис. крб та з міського бюджету – 150 тис. крб. У 1937 р. Раднарком УРСР дає на добудову приміщення історичного музею 500 тис. крб, але реально будівництво було «заморожено», а у 1939 р. будинок зовсім відійшов до Мінтрансу. Ці подробиці викладені у статті Л. М. Маркової [15, с. 57–59].

У 1930-х рр. надходження спецкоштів до музею було незначним, адже квитки в музей коштували: для учнів та студентів – 15 коп., членів профспілок, колгоспників, поодиноких – 30 коп., всі інші платили 50 коп., а багато категорій відвідувачів оглядали музей безплатно [1, с. 6].

У 1935–1940 рр. великі витрати фінансів були пов'язані як з повсякденними господарчими проблемами, так і з перебудовою екс-

позиції, створенням нових розділів з історії краю, так званого революційного періоду (1896–1907 рр.) та соціалістичного будівництва (1917–1939 рр.). Музеєм замовлялися відповідні художні полотна, діаграми та картограми, моделі верстатів, купувалися фотографії і речові матеріали про життя й трудові подвиги робітничого класу [15, с. 66].

Так коротко можна охарактеризувати фінансово-економічні проблеми музею протягом його 90-літнього існування. І хоч видатки на музей місцевого суспільства були значні, особливо це стосується більш стабільного дореволюційного періоду, коли музей отримав від влади та громадськості понад 550 тис. крб (разом з коштами на спорудження будинків), проблем у музеї не меншало, а грошей катастрофічно не вистачало.

Бібліографічні посилання

1. *Гайда Л. О.* Історичні аспекти науково-просвітницької діяльності Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького / Л. О. Гайда, Н. І. Капустіна // Музей і відвідувач: Методичні розробки, сценарії, концепції. Науковий збірник. – Д., 2005. – С. 4–26.
2. [Грахов Я. Д.] Описание Екатеринославского общественного музеума // ЕГВ: Приб. – 1852. – 21 июня.
3. Докладная записка Я. Д. Грахова в канцелярию начальника губернии от 6 февраля 1858 г. // Архівний фонд ДНІМ. КП-38605, Арх. – 617.
4. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укладачі: С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова [та ін.]; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Д., 2005.
5. *Капустіна Н. І.* Віхи музейної біографії. (До 160-річчя заснування Дніпропетровського історичного музею імені Д. І. Яворницького / Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова. – Д., 2009.
6. *Капустіна Н. І.* Перспективи розвитку Дніпропетровського історичного музею: ретроспективний аналіз музейних завдань та їх реалізації (До 160-річчя музею) / Н. І. Капустіна // Роль музеїв в культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі / [зб. матеріалів]. – Вип. 11. – Д., 2009. – С. 5–17.
7. *Кінд-Войтюк Н.* Музейна політика Другої Речі Посполитої у Волинському воєводстві у 1920–1930-х роках / Н. Кінд-Войтюк // Волинський музей: історія і сучасність : [наук. збірник] : Вип. 4. – Луцьк, 2009. – С. 17–21.
8. Лист Д. І. Яворницького завідувачому позашкільним підвідділом відділу народної освіти від 23 січня 1920 р. // Науково-діловодний архів ДНІМ. Ф. 1, оп. 1, спр. 1. – Арк. 23, 24.
9. Лист директора музею Д. І. Яворницького прокурору Катеринославського окружного суду від 17 жовтня 1909 р. // Науково-діловодний архів ДНІМ. К-94/П.3. – Арк. 19 зв.-21.
10. Лист єпископа Катеринославського і Таганрозького Симона від 8 листопада 1904 р. // Архівний фонд ДНІМ. Арх.-36707.
11. Лист Обласного музею ім. О. М. Поля до М. Б. Краснянського від 30 травня 1909 р. // Науково-діловодний архів ДНІМ. К-94/П.3. – Арк. 16 зв.-17.

12. Лист Ради музею А. Ф. Левшину від 25 серпня 1904 р. // Архівний фонд ДНІМ. Арх.-36740.
13. Листи музею від 5 січня та 26 листопада 1910 р.; 14 березня 1914 р. // Науково-діловодний архів ДНІМ. К-94/П.3. – Арк. 63 зв.-64, 74 зв.; 87 зв.
14. Листи Ради музею в Катеринославську губернську земську управу від 19 вересня 1912 р. та 13 травня 1913 р. // Науково-діловодний архів ДНІМ. К-94/П.3. – Арк. 26 зв., 35 зв.
15. *Маркова Л. Н.* «Музейная хроника» / Л. Н. Маркова // Роль музеїв в культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі : [зб. матеріалів]. – Вип. 11. – Д., 2009. – С. 55–67.
16. *Матвієвський П.* 25-річчя Дніпропетровського краєвого історико-археологічного музею / П. Матвієвський // Збірник Дніпропетровського краєвого історико-археологічного музею / за гол. ред. проф. Д. І. Яворницького. Том. 1. – Д., 1929. – С. 5–43.
17. Операційний план музею на 1925-1926 рр. // Науково-діловодний архів ДНІМ. К-94/П. 1. – Арк. 14.
18. Ордер на пред'явника, виданий батьком Махном, від 2 грудня 1919 р. // Науково-діловодний архів ДНІМ. Ф. 1, оп. 1, спр. 1, арк. 28.
19. Отчет правления о деятельности Екатеринославского научного общества за 1902 год. // Екатеринославское научное общество. Труды 1903 г. – Екатеринослав, 1904.
20. *Платонов В. П.* Человек-легенда: Олександр Поль / В. П. Платонов. – Д., 2002.
21. Реєстраційний лист першого обласного народного музею Катеринославського відділу професійної спілки працівників мистецтв від 1 серпня 1920 р. // Науково-діловодний архів ДНІМ. Ф. 1, оп. 1, спр. 1, арк. 12.
22. *Солодова В. В.* Музеи Одессы. 1825–1917 гг. / В. В. Солодова // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – О., 2005. – С. 4–17.
23. Устав Екатеринославского областного музея имени А. Н. Поля. – Екатеринослав, 1905.
24. *Цымлякова Т. Н.* Материалы к истории Днепропетровского исторического музея в начале 1900–1920 годов / Т. Н. Цымлякова // Роль музеїв в культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі : [зб. матеріалів]. – Вип. 11. – Д., 2009. – С. 48–55.
25. *Эварницкий Д. И.* Музей А. Н. Поля / Д. И. Эварницкий // ИВ, 1890. – С. 794–798.
26. *Эварницкий Д. И.* Отчет Екатеринославского областного музея имени А. Н. Поля. 1905-1906 гг. / Д. И. Эварницкий. – Екатеринослав, 1907.
27. *Яворницкий Д. И.* Запорожжя в залишках старовини і переказах народу. (Перевидання). – Д., 2005. – Ч. І.

Надійшла до редколегії 25.11.2010